

בענין ברכה על חלות שבת

פתיחה

נתתי את ליבי לאשר האירו את עיני, על מנהג העולם לברך המוציא וברכה"מ על החלות לשבת הניקחות מן המכולות, ומיוצרות ע"י חברת אנג'ל וכיוצ"ב, ומרקמן וטעמן שונה (במעט) מטעמו ומרקמו של הלחם הרגיל של כל ימות השבוע, ומפשט מרן בב"י (או"ח קסח) ובכ"מ (ברכות פ"ג ה"ט) יראה שכל שנתנו בעיסה אפילו מעט סוכר או שמן או ביצים וכדו', כבר אינה בתורת לחם וברכתה מזונות ועל המחיה, וטען הטוען, שמזה שהמרקם והטעם של החלות לשבת שונה מהטעם והמרקם של הלחם הרגיל, מוכח שהאופים נותנים בעיסה עוד דברים חוץ ממים וקמח, ולכן לכאורה ברכתם תהיה מזונות (אא"כ קבע סעודתו עליהם) לדעת מרן שקיבלנו הוראותיו.

ובס"ד חתרתי בזה חתירה ליישב מנהג העולם, ולהוכיח שודאי אין הדבר כן, אלא יש לנו להמשיך במנהגנו לברך על החלות המוציא וברכה"מ, וזה החלי בעה"ת צורי וגואלי.

ביאור דעת הרמב"ם בגדר פת הבאה בכסנין

זה יצא תחילה. הנה לשון הרמב"ם (ברכות פ"ג ה"ט) "וכן עיסה שלשה בדבש או בשמן או בחלב, או שעירב בה מיני תבלין ואפאה, והיא הנקראת פת הבאה בכסנין, אע"פ שהוא פת מברך עליה בורא מ"מ", עכ"ל הרמב"ם, וז"ל מרן הכ"מ שם "ומפרש רבינו, דפת הבאה בכסנין היינו עיסה שלשה וכו', והיה נראה לומר דהיינו דווקא בשלא נתן מים אלא מעט, אבל אם נתן מים הרבה, אע"פ שנתן ג"כ שאר משקין, כיון דמיעוטא נינהו בטלים הם לגבי מים ויש לאותה עיסה דין פת גמור לכל דבר, והכי דייק לישניה (דהרמב"ם. ד.א.) שכתב שלשה בדבש, דאל"כ הו"ל למימר עיסה שנתן לתוכה דבש וכו'. אלא מדכתב או שעירב בה מיני תבלין, איכא למידק איכא. דהא תערובת תבלין דבר מועט הוא, ואפ"ה מוציא מתורת לחם לענין המוציא, ותדע, דהא עיסה שנילושה במי פירות תנן (חלה פ"ב מ"ב) דחייבת בחלה, ואפ"ה אינו מברך עליה המוציא כל שלא קבע עליה. הלכך ע"כ דלאו במידי דמקרי לחם תליא מילתא, אלא לא קבעו חכמים לברך המוציא וג' ברכות אפילו בכזית אלא בלחם שדרך בנ"א לקבוע עליו, דהיינו עיסה שנילושה במים לבד בלי שום תערובת. אבל כל שיש בה שום תערובת ממי פירות או תבלין

סימן ב – בענין הברכה על חלות שבת

שטעמם וכו', כיון שאין דרך בנ"א לקבוע סעודתן עליו לא חייבוהו לברך המוציא וג' ברכות, אא"כ אכל שיעור שדרך בנ"א לקבוע עליו, והוא, שיהיה טעם התערובת ניכר בעיסה, דומיא דעירב בה מיני תבליים שטעמם ניכר בעיסה, וזה נראה עיקר" עכ"ל מרן הכ"מ, וכ"כ מילה במילה בב"י (קס"ח), אלא שסיים "ולישנא דנילושה דנקט רמב"ם לאו דווקא", או "ולישנא דנילושה דנקט הרמב"ם קשה". עיי"ש חדושים והגהות (סק"א).

עיון בדעת מרן הב"י בגדר פת הבאה בכסנין

ויל"ע היטב בכל מה שכתב מרן, דלפום ריהטא דבריו צ"ע, ואע"פ שהארכתי קצת בביאור דבריו, אל יקוץ הקורא בדברי מפני זה, כי מלאכת שמים היא כאשר יראה המעיין. מרן מסתפק מה מוגדר "לחם" לענין המוציא. בתחילה חשב שהעיקר הוא המרכיבים של העיסה. לכן, אפילו שיש (מעט) בעיסה גם שאר דברים חוץ ממים כגון מי פירות שמן, חלב וכו', כיון שהרוב מים וקמח זה נקרא לחם. לכן, אם נתן הרבה מים, אע"פ שנתן ג"כ שאר דברים, כיון דמיעוטא נינהו, בטלים הם לגבי המים ויש לעיסה הזו דין פת גמור, והטעם, כיון שעדיין קוראים לזה לחם, ויצא לדייק כן מלשון הרמב"ם, שכתב "עיסה שנלושה בדבש" היא מזונות, משמע שאם רק נתן לתוכה (מעט) דבש הוי המוציא. כלומר, בהו"א סבר מרן שהכל תלוי מה נקרא לחם, וכל שרוב העיסה מים, שפיר נקרא לחם אע"פ שיש גם מצרכים אחרים, ומרן חוזר בו מהבנה זו. דמסיפא דדברי הרמב"ם מוכח להיפך. שכתב "עיסה שעירב בה מיני תבלין", ו"עירב" משמע שנתן דבר מועט מן התבלין בעיסה, ואעפ"כ כתב שזה נקרא פת הבאה בכסנין ולא לחם. כי אותו התבלין המועט מוציא את העיסה מתורת לחם לתורת פת הבאה בכסנין, ואין הדבר תלוי במה שנקרא לחם כלל, ומביא מרן ראיה לכך (שאין העיקר מה שנקרא) מהא דתנן (חלה פ"ב מ"ב) "עיסה שנלושה במי פירות חייבת בחלה", וכדי שנבין ראיית מרן, נביא מפייה"מ לרמב"ם שם, וז"ל "ולפיכך אם לש הקמח במי פירות, אותה הפת נאכלת" וכו' עכ"ל הרמב"ם, והרי הרמב"ם קורא לאותה עיסה שנלושה במי פירות "פת", ואעפ"כ קי"ל דאין מברכין עליה המוציא. אלא מה באמת מוגדר כלחם לענין המוציא, אומר מרן, "ע"כ דלא במידי דמתקרי לחם תליא מילתא, אלא לא קבעו חכמים וכו' אלא בלחם שדרך בנ"א לקבוע עליו (ועל מה קובעים הבנ"א סעודה), דהיינו עיסה שנלושה במים לבד בלי שום תערובת ממי פירות או מתבלין" וכו', וסיים מרן "והוא שיהיה טעם התערובת ניכר בעיסה" וכו', ולכאורה סיום דבריו נראה כסותר מש"כ קודם, שכתב בהדיא דרק עיסה שנלושה במים לבד בלי שום תערובת היא לחם, ואיך סיים "והוא שיהיה טעם התערובת ניכר בעיסה", דמשמע שרשאי להוסיף תערובת, רק בלבד שלא יהיה טעמה ניכר. עוד יל"ע, שמרן כתב שגדר לחם הוא "כל שדרך בנ"א לקבוע עליו",

דברי עני – הלכות ברכות

משמע על כל מה שיקבעו, ואח"כ כתב דהיינו עיסה שנלושה במים בלבד בלי שום תערובת, וצ"ע לכאורה.

ביאור דעת מרן הב"י לדינא

והנראה לענ"ד אחר העיון, דלמסקנת מרן אין העיקר בכמות התוספת שהאופה נותן בעיסה, ואין העיקר במה שנקרא בפי כל לחם. אלא גדר לחם הוא במה שדרך בנ"א לקבוע סעודה עליו, ומגלה לנו מרן, שדרך בנ"א לקבוע סעודתן על עיסה שאין טעם התוספות ניכר בה, ואפילו אם יתן הרבה תוספות, כ"ז שאין טעם התוספת ניכר בעיסה מברך לכתחילה המוציא. כי לא הריבוי והמיעוט קובע, אלא טעם העיסה קובע, ורק אם טעם התוספת ניכר לאוכל מברך מזונות, ואתה תחזה שכך דייק לשון מרן, שכתב "והוא שיהיה טעם התערובת ניכר בעיסה". ר"ל, שכל עוד לא טועמים את התערובת עצמה, אע"פ שודאי (במציאות) יש לעיסה זו טעם שונה מאם נתן בה לחם ומים בלבד, אעפ"כ מברך עליה המוציא, וכד דייקת שפיר בלשון מרן בשו"ע (קס"ח ס"ז) נמי תמצא כן, שכתב "והוא שיהיה טעם התערובת המי פירות או התבלין ניכר בעיסה". היינו שטועמים ממש סוכר, דבש, שמן וכו' בעיסה. משא"כ בחלות של שבת שלנו, אע"פ שאין טעמן שוה לטעם לחם היומיומי, מ"מ אין האוכל אותם טועם טעם של שמן או מי פירות או כל דבר אחר שהאופים נותנים בהם, אלא טועמים לחם גמור, ואף שהטעם שונה מלחם של ימות השבוע, אין בכך כלום, וזה כמבואר.

הערה אחת

וכל זה כתבתי בהנחה שבאמת בחלות של שבת מערבים עוד תוספות שאין מערבין בלחם של ימות החול, ולכן המרקם שלהם שונה. אך יתכן באמת שאין תוכן העיסה שונה (כמעט) אלא צורת האפיה ואופן סידור החלות בתנור וכיוצ"ב הפרטים הם הגורמים לשינוי במרקם (או אופן וכמות הזמן של השמרים וההתפחה וכו'), והרוצה לעמוד על עיקר הדבר צריך לילך למפעלים ולהתבונן על אופן ההכנה. אך לענין הלכה נראה לענ"ד דאין נ"מ, כמו שנתבאר.

דברי פוסקי זמננו

ואח"ז מצאתי שכ"כ כמה מגדולי דורנו. עי' שו"ת אור לציון (ח"ב עמ' צ"ז) וז"ל "וצריך שירגיש את המתיקות ולא טעם שונה במקצת מחלה או לחמניה רגילה" עכ"ל. ועיי"ש היטב, וכעיי"ז כתב הגר"מ לוי זצ"ל בספרו ברכת ה' (ח"ב סק"מ עמ' קפ"ח והלאה, עיי"ש באורך, ותיוכח שמודה לכל מש"כ כאן), וע"ע וזאת הברכה (עמ' י"ח).

סימן ב – בענין הברכה על חלות שבת

וכ"ש לפי דברי הרב עולת יצחק שליט"א, דס"ל דמרן מודה דהיום על החלות המתקוות יש לברך המוציא, כי הדרך היא לקבוע עליהם סעודה (ע' שמ"ש ומגן ח"ב עמ' שי"ח, שכתב שאין דרך לקבוע עליהם סעודה), ונראה כאילו נחלקו במציאות, ויש ליישב, ואכמ"ל. ע"ע שו"ת להורות נתן (ח"ז או"ח סימן ח'), בעיקר בסופו. ק"ו בנד"ד, חלות אלו כו"ע ממש בלי יוצא מן הכלל, קובעים עליהם סעודה, פשיטא לכו"ע שיש לברך עליהם המוציא, וכן היא סברת הגר"מ לוי זצ"ל כיסוד סברת הרב עולת יצחק, עי"ש בשו"ת עולת יצחק (ח"א או"ח סי' ל"ה סק"ב, וסימן ל"ז סק"ג), ופוק חזי מאי עמא דבר, ואין אחר המנהג כלום. בפרט אם נצרף את ה' הספיקות שצירף הגר"מ לוי. אך אין צריך לכל זה, כמבואר.

אמנם יש להעיר ע"ד הפוסקים שיש לברך מזונות על חלות מתקוות ממש"כ מרן "אלא לא קבעו חכמים לברך המוציא וג' ברכות אפילו בכזית **אלא בלחם שדרך בנ"א לקבוע עליו**, דהיינו עיסה שנילושה במים לבד בלי שום תערובת", ומשמע מלשונו שהכל תלוי במה שדרך העולם לקבוע סעודה עליו, ואי אפשר להתעלם שבמציאות הרבה אם לא רוב העולם (בפרט אצל אחינו האשכנזים) קובע סעודתו עליהם, בשבתות ובימים טובים ובסעודות מצוה. ובלא"ה צריך להבין מש"כ מרן מיד אח"כ "דהיינו עיסה" וכו' האם בא לומר שרק היכן שאין שום דבר אחר בעיסה, או שהעיקר הוא מה שרוב העולם קובע עליו, וצ"ע בפרט זה.

